

Alkonyat?

Még nincsen teljes besötétedés, csak erős szürkület van. Jó-rossz alakok mozognak – nomen est omen, jól-rosszul –, de alig kivehető a szándékuk: önmagukat (becses ábrázatukat, kitűnőnek gondolt műveiket) akarják-e megőrizni, vagy a magyar művelődés, a magyar kultúra – tágabban a közösséget, a nemzetet összekovácsoló szellem – értékeit. Mert jobbára még mindig – húsz év nem volt elég, hogy erővel levetkezzük a ránk kényszerített „gyermekbetegséget” – a futtatott (ki által futtatott, mely pénzből finanszírozott?) *trendi a módi*: az író alanyban és állítmányban gondolkodik.

Persze itt Márai ki lett csavarva, el lett ferdítve, mintha az általa szellemesen kitalált cigányfúró a legvastagabb vas vagy acél traverzeket is át tudná ütni. Folytatói, a szellemet tekintve nála klasszisokkal silányabbak, abban bíznak, hogyha egy mondatot (hát, még ha többet!) meg *bírnak* csinálni, teljesítették hivatásukat. (Ez a „megcsinált” mondat, gondoljunk a posztavantgárd díjazott cikcakkjaira, természetesen olyan távol áll Móricz, Kosztolányi és Szilágyi István mondataitól, mint Makó Jeruzsálemtől.)

De az írói hivatás az alannal és az állítmánnyal való foglalatosságánál jóval több: kiállás valami mellett. Az egyén púderezett igazságát – legalább is az igazaknál – fölülírja valami más: a közösség, a nemzet, a haza szolgálata. A sorskérdésekben való – feszünk rózsaszín árnyakat a sötét felhőkkel baljós égre – fürdőzés-tobzódás. Mikor az elszakított országrészek magyarjai a nagy közösből, melynek Arany János írta a bibliáját, kitagadtattak, volt „író”, aki lelkendezett (a főmajsztert alulról nyalván az egekig magasztalva) eme nemtelen, a balliberális konyha receptje alapján kifőzött cselekedeten.

Az írástudó – az írástudók – áruháza? Inkább pénzzel kistafírozott énjének (énjüknek) megvallása. Azzal, hogy a haza rétje fölé a sivatag homokját ültették – a szállongó agresszív homokszemek millióknak csípték a szemét –, pillanatnyi homályt (kavargó homályt) idéztek elő a cirkusz porondján. Csakhogy a manézs és a fölötte levő kupola – hallgatva, mert füle volt, a kijózanodott emberekre – bedőlt. És a kilőtt szemek (volt író, aki eme vérlázító játéknak is örült) vádoltak, és ma is vádolnak. Mert az 1956-os magyar forradalom igazságát – talpra állásunk *talpkövé*t – nem lehet „csak úgy” semmisé tenni. Él az a *bizkus sötétség* (erkölcsi nihil) és az ebből a nézetből táplálkozó *kis bizkusok* (nézz körül, szájukról még ma sem szárad le a mosoly!) megannyi szoclib tánclépése ellenére is. (Ha az Isten a „demokratákat” is jobb belátásra tudná bírni, akkor a hajdanán Aczél György farvizén cenzori csónakban evező *Sopánka néni* – copyright Szentmihályi Szabó Péter – nem mutatkoznék utcai díszletként itt is, ott is, hanem otthon ülne, és belenyugodván a trónvesztésbe stoppolná megfáradt harcosainak likas zokniját.)

Ha klasszikusaink megírták volna (jó volna, ha magunknak tudhatnánk a belőle nyert erőt) 1956 igaz, fölkavaró regényét – bár magyar Tolsztojt nem termett a föld, Dérytól Sántáig kisebb-nagyobb formában volt rá kísérlet –, könnyebben igazodhatnánk

ki mai dolgainkban. Mert akkor nem lehetne hazugságból lőállást, kilátótornyot építeni – egy-két kivételtől eltekintve nézd a száralmas, önigazoló kísérleteket! –, és nemzedékek számára nem az ávosok hősiessége, de a forradalom névtelenjeinek mártíromsága volna a példamutató. A rendszerváltás utáni két évtizedünk, a pénz különböző filozófiákat gyárt magának, ezért is sántít.

Hogyne sántítana kis gyermeke, mostoha gyermeke a lassanként magára hagyott, csak bicegve tengődő kultúra, irodalom stb. is. Magunkat okolhatjuk, hogy nem öntöttünk – volt rá mód vagy nem volt? – tiszta vizet a pohárba. Az MSZMP-ből és a KISZ-ből kikopottaknak nem mutattunk föl piros lapot, hogy azonnal hagyják el a játékeret. Az csak természetes, hogy aki az 1956-os magyar forradalmat – mert az orosz tankok biztonságot nyújtottak, és a kisszerű önfeladásért dőlt a *lé* – ellenforradalomnak ítélte, nem fog ukmukfukk! megváltozni. Még a pufajkát és az „önerősítő” géppisztolyt, illetve ügynökvoltát stb. sem kellett letagadnia, hogy az ország vezetőjévé váljék. Hogy az oroszoknak kik és mit szolgáltatott ki – mert a rendszerváltást szerencsésen átélő, privatizáló pártmunkások, kiszesek szíve még mindig földobogott a Nagy Szovjetunió és a sarló-kalapács emléke révén – nem tudhatni, s azt is csak sejtjük, hogy mai buzgólkodóink (a hatalomból kiesettek!) palacsintasütőjükből mit kínálnak a világ ostorává előlépett USA urainak.

Milyen élet az, amelyben az ügynök nem megbánva gaz tettét a besúgásával dicsekszik – Szabó István filmrendezőről van szó, a társak letiprójáról (hadd vessem közbe, liberális értékvédőink közül hallott-e valaki a kitűnő, tragikus sorsú novellistáról – tanítani kéne az írásművészetét – Szabó Istvánról?) –, és milyen értékudat az (nevezzük nevén: *brancsszellem*), amely az egyik legnagyobb magyar író – nem Konrád Györgyről van szó, és nem is Závada Pálról, hanem a kolozsvári Szilágyi Istvánról! – évekig a Digitális Akadémia várakozó padján ültette, és nem hagyja onnan fölkelni (hogy rendes taggá avatódjék!) Buda Ferencet, a hetvenöt éves nagy költőt?

Nem rendszerváltó huncutságokról van itt szó, hanem a rendszerváltás felemásságát kihasználó, a nép-nemzeti vonal (pontosabban nem mindenben a szoclib értékkurkászok szája szerint éneklő vonulat) legjobbait önkénnyel kirekesztő „tíli-tíli” hatalmasok meszterkedéséről. Ha már azzal a szégyennel kell meghalunk, hogy a magyar népességfogyás megjövendőelője, az író-szociográfus Fekete Gyula – előre látó igazságával ártott-e a *jobbnak* és ártott-e a *balnak*? – nem kapott Kossuth-díjat, fájdalunkat ne tetézze Tornai József, Csurka István és Vasadi Péter ez irányú hosszúra szabott mellőzése! (Vasadi poétikájának istenképe csak annyira népi, mint Pilinszky lírája.)

Nehéz a kultúra (irodalom, színház, képzőművészet stb.), mert sokat kell olvasni, rengeteg kiállítást kell nézni és napról napra színházban (Operában) üldögelni – aki tisztességgel akar ítélni, annak az egész Kárpát-medencét be kell barangolnia –, ám ha valaki meg akarja spórolni az evvel járó nem kicsi (sőt, hatalmas!) munkát (hányan vannak, istenem, hányan vannak!), az több mint tisztességtelen játékos, bárki által mozgatható bábu. Az ilyen „ítésznek”, kánongyártónak, bármely tenyérből van is etetve, semmi sem fekszi meg a gyomrát. Él, mint Marci Hevesen, mert a tudatlanság és tájékozatlanság szerinte jól kamatoztatható *életpótlék*.

Erre-arra kavargató uraink, mert Amerikában így dívik?, új tárgyalási módot és fura időrendre alapított – az évszázadok előtti ládafoltozástól a közelmúlt-jelen bakugrásig tartó – fejezeteket-szakaszokat találtak ki maguknak, hogy a normális irodalomtörténet

(amely egyben a középiskolai és egyetemi oktatás alapja is lehetne) az irodalom történeteivé változzék. Az irodalom történeteinek, anekdotával fűszerezve, kétséggel humoruk és fölszabadító erejük van – lásd a *Nyúl a telefonpóznán* és a *Bika a toronytetőn* című zseniális köteteket –, de a komoly irodalomtörténetet mégsem volna szabad azzal sekélyesíteni, hogy nagy írók (nevük sincs említve) helyére íróknak alig nevezhető humoros plajbászforgatók ültetettek.

Hogy az egész fejezetet kapott Rejtő Jenő – az orfeum és a flaszter ne törjön mórliczi rangra! – hány arra érdemest tett semmissé kótyagosan magabiztos uraink-tudósaink-akadémikusaink jóvoltából, arra vicces volna (hátha, mert megharagszanak) emlékeztetni. S bár az írószövetségi tanácskozáson többé-kevésbé vállalták a vitát, de hozzászólásaikat a könyvformában közreadott jegyzőkönyvben már nem engedték közölni.

Rendszerváltás?

Az érték *tudatos* elmismásolása!

A haza, a nemzet, a közösség ügyes-bajos dolgai, illetve a nemcsak alanyban és állítványban gondolkodó írók úgy lettek talonba téve, hogy a megannyi kibicnek öröm volt nézni az értéksarabolók eldorádóját. A korábban általam is kárhoztatott Kulcsár Szabó Ernő-féle irodalomtörténet összes hiányával – talán csak a filozofikus gépnyelv blablájában egyeznek – a tudományos jelleggel összetákolt „kézikönyvhöz” viszonyítva üde olvasmányként hat. Hányszor szidtuk a régi *spenótot*, most néha visszasírjuk. Addig legalább is, amíg egy új összefoglalóban a dolgok nem kerülnek a helyükre (ha Mórlicz és Dsida – ezer példát hozhatnék még – normálisan tárgyalatik, Rejtő neve legföljebb, akár megharagszanak celebjeink, akár nem, csak lábjegyzetben szerepelhet).

A kultúra harcosai naiv emberek. Megszállottak. Akkor is teszük, amit tenniük kell, ha nincsen fizetség. Mit szólna egy éjjel-nappal dolgozó politikus vagy bankár, ha egyszer csak kikapcsolnák a villanyóráját, mert időben nem tudta kifizetni a számlát. Velük nyilván elő sem fordulhatna ilyen furcsaság. A népért, a nép fölemelkedéséért dolgoznak, tehát megfizetik a munkájukat.

És az író, az irodalomtörténész, a kritikus, a folyóirat-szerkesztő stb. csak önmaga gyönyörűségéért feszül meg? Valamicskét – ki többet, ki kevesebbet – nem tesz a nemzet asztalára? Hogy ma, holnap és holnapután mindenki gyarapodjék. Akkor miért nem érdemli meg a támogatást?

A józanabb elmék nem akarnak egy politikus, egy bankár (bocsánat, akármelyik pénzintézeti dolgozó) rangján élni, de a szorgosabbja, a tisztességesebbje azért annyit megérdemelne, mint egy biztos talpon álló segédmunkás. Hol van az a szociográfia – a régi nemzetpolitikai szemlében, a kolozsvári *Hitel*ben volt olvasható ilyen –, amely a maga tényszerű józanságával beszámolna (táblázatokkal, statisztikai adatokkal alátámasztva) az író, a művész életkörülményeiről, anyagi helyzetéről!

A minap a hajdani pártállam egyik magas polcon csücsülő – és a forradalom emlékének rengeteget ártó (mert nem átalotta könyvben is gyalázni) – politikusa azért panaszkodott, mert neki csak 200 ezer forint a nyugdíja. Hány irodalmár mondhatja el magáról, hogy ennél jóval kevesebbet (akár a felével) is beérné? Sokan. Ha az erkölcsstelenségért, a népárulásért – nem mindennapi akarat kellett ahhoz, hogy az illető ilyen mélyre sülyedjen (és még hány társa van!) – ilyen magas fizetség jár, mennyit érdemelnének azok, akik saját életüket vitték a vásárra boldogulásunkért?

Kérdezhetetlen kérdések?

Tovább nem is kérdezzünk, mert attól félünk, hogy Amerika politikus nagyszonya (ahelyett, hogy kicsapongó férjét, a hajdani elnököt egzecíroztatná) a szánkra üt. Könnyen meg is teheti, hiszen *szorgos hírvivőink* – a kultúra pénzosztóinál azért ők más szinten állnak! – úgy árulják a hazát, mint piaci kofa a petrezselymet.

Fontos dolog volna Magyarországot újra fölfedezni!

Ha az „átkosban” olyan ragyogó irodalmi szociográfiák születhetnek, milyenek íródnának ma, amikor szabadon gondolkodhatunk, vallhatunk érzéseinkről, titkainkról!

Akit sért a *Himnusz* első sora, az nyugodtan énekelje a „Föl vörösök, proletárok”-at! A nemzet előbb-utóbb – itthon és külföldön annyian ássák a sírját – úgyis meg fog halni.

De addig egy kicsi idő még hátra van.

Mire lesz ez elég? Arra, hogy a kultúra (az irodalom stb.) nyerje vissza valódi helyét. Azt a rangot, amelyet megérdemel.

Az lehet, hogy ma alkonyat van.

De a józanabbak nem feledhetik – ilyen a természet rendje –, hogy az alkonyatot az éjjel követi, s az éjjelt pedig (ezért nem annyira sanyarú a reménykedésünk!) a mindent megtisztító hajnal.

SZAKOLCZAY LAJOS (1941) irodalomtörténész, művészeti író. Legutóbbi művei: *Párbeszédék és perbeszédék* (2010); *Határtalan* (2011).